

RADOŠĀS INDUSTRIJAS PĒTNIECĪBA UN POLITIKA LATVIJĀ

Linda Teikmane

linda.teikmane@lma.lv

Atslēgas vārdi: radošā industrija, radošās industrijas pētniecība, radošās industrijas politika, radošās pilsētas

Radošās industrijas pētniecības un politikas Latvijā izvērtējums ir daļa no plašāka mākslas un kultūras sociāli ekonomiskās ietekmes pētījuma, kurš tiek īstenots Latvijas Mākslas akadēmijā. Radošās industrijas jēdziens Latvijā intensīvi tiek pieminēts jau vairāk kā divpadsmit gadus. Tēmai ir pievērsušies pētnieki fundamentālo un lietišķo pētījumu ietvaros. Šajā laikā par radošo industriju ir uzkrāts ievērojams publikāciju, pētījumu un politikas dokumentu apjoms. Tomēr trūkst pētniecības apkopjoša pārskata, kurš ļautu izdarīt secinājumus par to, kādas pieejas ir pārsvarā Latvijā veiktajos radošās industrijas pētījumos un kādu iespaidu pētniecības pieeju izvēle ir atstājusi uz Latvijas radošās industrijas politiku. Pētniecības pieeju aspektā radošās industrijas vēstures izpēte skarta tikai daļēji, tikai norādot pētniecības metodoloģiju un izmantotos analīzes rīkus esošajos pētījumos. Radošās industrijas pētniecībā parasti izmanto no ekonomikas vai citām nozarēm pārņemtas pētniecības metodes, tomēr tās ir nepieciešams pielāgot tieši nozares īpatnībai. Ir nepieciešams kritiski izvērtēt, vai līdz šim izmantotās pētniecības pieejas atklāj pilnībā situāciju radošajā industrijā un var kalpot par pamatu turpmākai radošās industrijas politikas vadīšanai un nākotnes procesu pilnveidošanai.

Radošās industrijas pētniecības metodes un tēmas

Akadēmiskajā literatūrā ir atrodamas ziņas par vairākiem centieniem sniegt pārskatu par radošās industrijas pētniecības vēsturisko un metodoloģisko attīstību, kuru ietvaros pētnieki ir mēģinājuši sistematizēt izmantotās metodes. Sarindojot no popularitātes viedokļa mākslas, kultūras un radošajai uzņēmējdarbībai veltītos pētījumus 50 izvēlētajos tekstos, identificētas šādas pētniecības metodes: teorētiski konceptuāli pētījumi, *Case study* pētījumi, aptaujas, jauktās pētniecības metodes un literatūras apskati. Tas, ka ar radošo industriju un radošo uzņēmējdarbību saistītajos pētījumos bieži izmanto teorētiski

konceptuālo pētījumu metodes, saskan ar stratēģiskajos un normatīvajos dokumentos iezīmēto nepieciešamību nākotnē, izmantojot jauktas pētniecības metodes, "attīstīt daudz kompleksāku pētījuma lauku izpratni".¹

Ieva Moore (dz. 1965) radošās industrijas koncepcijas vēsturiskās attīstības pārskatā, kurā radošā industrija aplūkota industriālās revolūcijas kultūras norišu, kritiskās teorijas, populārās kultūras un pilsētu revitalizācijas centienu kontekstā, atsaucoties uz 2012. gada projekta "ESSnet-Culture" noslēguma ziņojumu, identificē četras pieejas radošo industriju konceptuālajā interpretācijā: pirmajā pieejā radošās industrijas aplūkotas tikai kā ekonomikas sektors; otrajā

pieejā radošās industrijas aplūkotas, balstoties radošās šķiras koncepcijā; trešajā pieejā tās aplūkotas, izmantojot radošās pilsētas koncepciju; ceturtajā pieejā tās uzlūkotas kā būtiska ekonomikas daļa, kas sniedz tiešu ieguldījumu jaunās ekonomikas veidošanā.² Jāpiezīmē, ka projekta “*ESSnet-Culture*” noslēguma ziņojumā minētās pieejas tika identificētas no radošās industrijas ietekmes novērtēšanas viedokļa.³

2015. gadā Taivānas Nacionālās universitātes pētnieku grupa veica kvantitatīvu datu apjoma ziņā lielāko mēģinājumu sistematizēt pēdējo 15 gadu laikā tapušos pētījumus kultūras un radošajās industrijās. Pētnieku grupa analizēja 1002 ASV, Lielbritānijā, Vācijā, Austrālijā, Kanādā, Nīderlandē un Zviedrijā veiktus pētījumus. Pētījumus iedalīja atbilstoši publikāciju jomām: uzņēmējdarbība un ekonomika, ģeogrāfija, vides zinātne un ekoloģija, urbānie pētījumi, socioloģija, sabiedrības vadība, komunikācijas, kultūras pētījumi, citas sociālo zinātņu tēmas un likumdošana. Pētījumā iezīmējās reģionālas atšķirības, piemēram, Austrālijā, Vācijā un Zviedrijā dominēja publikācijas ģeogrāfijā, savukārt ASV un Kanādā — uzņēmējdarbībā un ekonomikā.⁴

Pētnieki noteica četrus svarīgākos kultūras un radošo industriju pētniecības laikposmus:

“Pirmā fāze: no 1997. līdz 1999. gadam kultūras un radošo industriju pētnieki pievērsās mūzikas un filmu industrijai un galvenokārt pētīja attiecības starp kultūras un radošajām industrijām un ekonomisko izaugsmi;

Otrā fāze: starp 2000. un 2002. gadu uzmanība tika pievērsta plašākai kultūras un radošo industriju ietekmei ekonomikā, analizējot nodarbinātību, mobilitāti, uzņēmējdarbības stratēģijas un kultūras politikas jomu, pētīja arī reģionālās attīstības un ekonomiskās ģeogrāfijas jautājumus, kas radīja priekšnoteikumus diskusijām par “radošo šķiru”;

Trešā fāze: starp 2004. un 2009. gadu iezīmējās divas diskusiju jomas — globalizācijas ietekme un radošo šķiru vietējā loma;

Ceturrtā fāze: pēc 2009. gada lielāko uzmanību izpelnījās kultūras un radošo industriju reģionālās attīstības jautājumi.”⁵

Pētījumā identificētas piecas dominējošās kultūras un radošo industriju pētījumu tēmas:

1. “Informācijas tehnoloģijas ir veikušas apvērsumu kultūras un radošo industriju ekonomikas un uzņēmējdarbības stratēģijās.”⁶
2. “Globālā sadarbība un ražošana ir paplašinājusi kultūras un radošo industriju attīstību.”⁷
3. “Fragmentāras un mikrolimeņa radošās darbības būtiski sekmē ekonomikas izaugsmi.”⁸ Šīs tēmas ietvaros analizēti specifiski jautājumi, tai skaitā cilvēkresursu fragmentācija kultūras un radošajās industrijās; atsevišķu, uzņēmumos neapvienotu vai neinstitutionalizētu mākslinieku vai citu radošo personu ieguldījums, ko grūti kvantificēt.
4. “Ģeogrāfiski attālu vietu sniegtās priekšrocības kultūras un radošo industriju videi (salīdzinoši ar lielpilsētām).”⁹
5. “Valsts vai reģiona īpatnības, kuras var būt par radošās šķiras ietekmes faktoriem.”¹⁰

Piedāvātā pētījumu periodizācija atklāj vispārēju radošo industriju pētniecības ainu, tomēr periodizācija parāda arī ainas dinamisko raksturu un metodoloģisko tendenču izmaiņas. Pirmajās divās fāzēs konstituēta kultūras un radošo industriju pētījumu joma un pielāgota pētījumu metodoloģiskā pieeja un metodes, turpretī trešajā un ceturtajā laikposmā identificētas specifiskākas problēmas un pētījuma jomas. Trešajā un ceturtajā fāzē, kad pētījumu tēmas kļuva specifiskākas un pētnieki vairāk pievērsās cilvēkresursu un reģionālo kontekstu nozīmes izpētei kultūras un radošajās industrijās, arī pētījumu metodoloģiskā pieeja un metodes mainījās.

Pagriezīenu radošo industriju pētniecībā cilvēkresursu, reģionālo un vietējo kontekstu virzienā iezīmēja divas monogrāfijas: Čārlza Lendrija (dz. 1948) 2000. gada monogrāfija

“Radošā pilsēta. Rokasgrāmata pilsētu inovatoriem” (*Creative City. A Toolkit for Urban Innovators*) un Ričarda Florida (dz. 1957) 2002. gada monogrāfija “Radošās šķiras izcelšanās” (*The Rise of Creative Class*). Lendrijs piedāvāja mainīt pierasto radošuma izpratni, kā radošu interpretējot nevis atsevišķu individu vai uzņēmumu, bet veselu pilsētu, bet Florida radīja pilnīgi jaunu sociālu jēdzienu, ar kuru apzīmēt noteiktu cilvēkresursu daļu — “radošo šķiru” (*Creative Class*).

Florida uzskatīja, ka radošo šķiru veido divas daļas: “virradošais kodols” (*Super-Creative Core*) un “radošie profesionāļi” (*Creative Professionals*). Virradošais kodols iekļauj māksliniekus, dizainerus, zinātniekus, inženierus, augstskolu pasniedzējus, rakstniekus, filmu producentus un pat viedokļu līderus, proti, personas, kuras ne tikai atrisina problēmas, bet arī atrod jaunas problēmas, kas jārisina.¹¹ Radošos profesionāļus veido visdažādāko profesiju pārstāvji, to skaitā — informācijas tehnoloģiju speciālisti, finanšu pakalpojumu sniedzēji, juristi, mediķi un uzņēmumu vadītāji, visi, kuru darba pienākumos ietilpst radoša problēmu risināšana, balstoties kompleksās zināšanās.¹² Gan 2002. gada monogrāfijā “Radošās šķiras izcelšanās”, gan arī 2004. gadā publicētajā “Pilsētas un radošā šķira” (*Cities and the Creative Class*) Florida pievērsās vietas un lokalitātes jautājumiem, piedāvājot savu 3T koncepciju — tehnoloģija, talanti un tolerance nosaka galveno radošās šķiras koncentrācijas un, sekojoši, — radošās ekonomikas attīstības bāzi.¹³ Jaunākajā 2017. gada monogrāfijā “Jaunā urbanizācijas krīze: kā mūsu pilsētās palielinās nevienlīdzība, padziļinās noslāņošanās un neizveidojas vidusšķira — un ko mēs šajā sakarā varam darīt” (*The New Urban Crisis: How Our Cities Are Increasing Inequality, Deepening Segregation, and Failing the Middle Class—and What We Can Do About It*) Florida iezīmēja satraucošāku ainu — globālās urbanizācijas krīzi, kuru ir radījis visaptverošs urbānās politikas trūkums.

Florida norādīja uz industrializēšanās centriem un urbāniem mehānismiem no darbaspēka aprites un speciālistu migrācijas viedokļa. Savukārt Lendrijs 2008. un 2012. gada izdevumā, veidojot radošās pilsētas attīstības rokasgrāmata, centās savienot dažādas koncepcijas, tai skaitā radošās ekonomikas un radošās šķiras koncepcijas, un piedāvāt atšķirīgu radošās industrijas definīciju, to aprakstot kā četrus elementus — autortiesību, patenta, preču zīmju un dizaina — summu. Formulējot nākotnes vīziju, Lendrijs piedāvāja pilsētas modeli, kuram, pēc viņa domām, būtu jāseko radošajai pilsētai, — “mācīšanās pilsēta”, kas apvienotu radošuma, pieredzes un zināšanu ekonomikas piedāvātos modeļus.¹⁴

Lendrija piedāvātā pieeja — uzlūkot radošo industriju saistībā ar jaunu zināšanu un inovāciju radīšanu, sasaucās ar vienu no radošās industrijas un ekonomikas mijiedarbības modeļiem, kurus 2008. gada publikācijā “Četri radošo industriju modeļi” (*Four models of the creative industries*)¹⁵ definēja Džeisons Pots (dz. 1972) un Stjuarts Kanigams (dz. 1953). Autori iezīmēja četrus potenciālos radošās industrijas un ekonomikas attiecību scenārijus:

- 1) labklājības modelis (*The welfare model*) — šajā modelī radošā industrija patērē vairāk resursu, nekā tos rada, tomēr tās radītie kultūras produkti dod ieguldījumu sabiedrības labklājībā¹⁶;
- 2) sacensības modelis (*The competition model*) — šajā modelī radošā industrija ir tikai viena no nozarēm, kas konkurē ar citām (izņemot izklaides vai atpūtas sektoru), tomēr radošā industrija nepiedāvā tādus produktus vai pakalpojumus, kam sabiedrībā būtu augsta morāla nozīme¹⁷;
- 3) izaugsmes modelis (*The growth model*) demonstrē pozitīvu saikni starp radošās industrijas augsmi un ekonomisko augsmi¹⁸;
- 4) inovācijas modelis (*The innovation model*) radošā industrija ir ne tikai ekonomikas dzinējspēks, bet galvenais pārmaiņu

un inovācijas virzītājs, kas caurvij un ietekmē visu ekonomikas inovāciju sistēmu.¹⁹

Autori uzskata, ka apzinoties četrus hipotētisko modeļu esamību, politikas veidotājiem ir vēlams izvēlēties, kuru no tiem īstenot un kādu radošās industrijas politiku izstrādāt.²⁰

Radošās industrijas jēdziens

Radošās industrijas pētījumu un politikas izvērtējums Latvijā ir jāsāk ar jēdziena “radošā industrija” un tam atbilstošā termina “radošā industrija” semantiskās telpas precizēšanu. Pētījumos un politikas plānošanas dokumentos pēdējos divos gadu desmitos līdzīgos kontekstos ir lietoti vairāki termini: “radošās industrijas”, “kultūras un radošās industrijas”, “kultūras industrijas”, “radošā ekonomika” un pat “radošā šķira”. Jēdzieniskās robežas savstarpēji pārklājas, tomēr minētos terminus noteikti nevajadzētu uzskatīt par savstarpēji aizstājamiem. Latvijā pētījumos un politikas plānošanas dokumentos ir satopami divi definējumi: “radošā industrija” un “radošās industrijas”, kas ir lietoti gan Kultūras ministrijas (KM) definējumā, gan zinātniskajos avotos. Latvijas zinātnes nozaru un apakšnozaru klasifikatorā lietots termins “radošā industrija”, tas iekļauts nozaru grupas apzīmējumā.²¹

Eiropas Savienības līmeņa dokumentos izmanto divus apkopojošus jēdzienus un tiem atbilstošos terminus: “kultūras un radošais sektors” un “kultūras un radošā industrija”. Eiropas Komisijas mājaslapā minēts: “Ar jēdzienu kultūras un radošais sektors tiek saprasti visi sektori, kuru darbība balstās kultūras vērtībās, mākslinieciskajās, citās individuālajās vai kolektīvajās radošuma izpausmēs, savukārt kultūras un radošās industrijas iedziļinās nākamajos vērtību radīšanas ķēdes posmos, iekļaujot industrijas, ražošanas un izplatīšanas posmus.”²² Tomēr KM izmanto nevis Eiropas Komisijas piedāvāto jēdzienu, bet britu definīcijas tulkojumu.²³ Ministrija definē “kultūras un radošās

industrijas” kā “Aktivitātes, kas balstās uz individuālo vai kolektīvo radošumu, prasmēm un talantu un kuras, izveidojot un izmantojot intelektuālo īpašumu, spēj celt labklājību un radīt darba vietas. Kultūras un radošās industrijas ietver šādas nozares: arhitektūra, dizains, kino, izpildītājmāksla, vizuālā māksla, mūzika, izdevējdarbība, televīzija, radio un interaktīvie mediji, reklāma, datorspēles un interaktīvās programmatūras, kultūras mantojums, kultūras izglītība, atpūta, izklaide un citas kultūras darbības”. Citiem vārdiem, KM visas radošās nozares definē par radošajām industrijām. Lai gan publikācijās un normatīvo aktu bāzē tiek lietoti abi termini — gan “radošās industrijas”, gan “radošā industrija”, turpmākajā tekstā lietots jēdziens un tam atbilstošais termins “radošā industrija”.

Radošās industrijas pētniecība Latvijā

Pirmais būtiskākais radošās industrijas pētījums “Kultūras sektora tautsaimnieciskais nozīmīgums” Latvijā tika veikts 1998. gadā. Pētījumā nav izmantots termins “radošā(s) industrija(s)”, tomēr 1998. gadā veiktajā pētījumā pirmo reizi Latvijā kultūra ir identificēta kā tautsaimniecības nozare un analizēts kultūras tiešais²⁴ un netiešais²⁵ ieguldījums tautsaimniecībā. Pētījums pierādīja, ka kultūra nav nozare, kas tikai tērē valsts resursus, bet tā sniedz ieguldījumu tautsaimniecības attīstībā. Pētījums definēja kultūras nozari, kultūras sektoru un kultūras industriju. Tomēr pētījuma būtiskākā nozīme bija tajā, ka tautsaimniecības un kultūras industrijas tika aplūkotas plašā kontekstā — ne tikai tās ekonomiskā nozīme, bet, uzsverot kultūras sabiedrisko nozīmi, tās nākotnes attīstības perspektīvas un atbildību “par lielas nacionālās bagātības saglabāšanu, uzturēšanu, radīšanu un lietderīgu izmantošanu sabiedrības labā”.²⁶ Pētījumā uzsvēta nepieciešamība pilnveidot kultūras tiešās un netiešās ietekmes novērtēšanas metodoloģiju un kultūras nozares statistisko uzskaiti. Pētījuma

turpinājumā “Kultūras nozares tautsaimnieciskais nozīmīgums” 1999. gadā pievērsta uzmanība kultūras tirgus, piedāvājuma un pieprasījuma un kultūras produkta, kultūras produkta eksporta un importa jautājumiem, vēlreiz akcentējot nepieciešamību pilnveidot kultūras industrijas statistiku.²⁷ Pētījumu sēriju noslēdza 2003. gada pētījums “Kultūras nozares ieguldījuma tautsaimnieciskā aprēķināšana (statistisko rādītāju pilnveidošana)”, kura ietvaros sniegti ieteikumi, kuru datus statistiski uzskaitīt, lai varētu iegūt pilnīgu priekšstatu par kultūras un kultūras industrijas ieguldījumu tautsaimniecībā.²⁸

1998. un 1999. gada pētījumi “Kultūras nozares tautsaimnieciskais nozīmīgums” un 2003. gada “Kultūras nozares ieguldījuma tautsaimnieciskā aprēķināšana (statistisko rādītāju pilnveidošana)”, pievēršoties kultūras nozares un tās atsevišķo sektoru ieguldījumam tautsaimniecībā, ne tikai iezīmēja mijiedarbību starp kultūras un radošajām industrijām un ekonomisko izaugsmi, bet arī radīja nosacījumus plašākai kultūras un radošo industriju ekonomiskās ietekmes un nodarbinātības, mobilitātes, uzņēmējdarbības stratēģiju un kultūrpolitikas analīzei.

Citu pieeju izvēlējās 2000. gada pētījuma “Autortiesību un ar tām saistīto nozaru ekonomiskais novērtējums Latvijā” autori. Pētījuma ietvaros veikta Latvijas autortiesību jomu regulējošo normatīvo aktu analīze, identificētas autortiesību nozares un, izmantojot pieejamos statistikas datus, analizēts autortiesību jomas ieguldījums nacionālajā ekonomikā.²⁹

Daļēji uz radošās industrijas pētniecību var attiecināt arī konsultāciju uzņēmuma “Mollerup Designlab A/S” 2004. gadā veikto dizaina jomas pētījumu “*Design for Latvia*”,³⁰ kura tulkojums latviešu valodā publicēts vēlāk — tikai 2006. gadā.³¹ Pētījumā, izmantojot intervijas ar dizaina jomas pārstāvjiem, iezīmēta situācija Latvijas dizaina nozarē un sniegti ieteikumi dizaina politikas attīstībai. 2005. gada pētījums “Par radošo industri-

ju potenciālu un attīstības iespējām Latvijā (četrus gadījumus izpēte — teātris, dizains, kultūrtūrisms, kino, — kultūras patēriņa pētījums)” īstenots ar Lielbritānijas padomes atbalstu. Pētījumā definēta radošā industrija. Varētu pieņemt, ka pētījumā tiks izmantota Lielbritānijā tobrīd jau apbēta metodoloģija radošās industrijas un tās pienesuma vērtēšanai, tomēr autori turpināja sektorālo pieeju, uzlūkojot radošo industriju atrauti no kultūras procesiem kopumā. Lai arī šī pētījuma kopējā metode tika identificēta kā gadījumpētījums (*Case studies*), to raksturoja metodoloģisks eklektisms. Katram aplūkotajam gadījumam izvēlēta cita pieeja: teātris analizēts no mārketinga viedokļa; dizaina analīzes autori balstījās jau īstenotajā pētījumā “*Design for Latvia*” un tas radīja Latvijas Mākslas akadēmijas institucionālo kritiku; kultūrtūrisms aplūkots plašās ekonomikas norišu kopsakarībās; savukārt kino joma analizēta no stratēģiskās vadības pieeju viedokļa.

2006. gadā īstenots jauns pētījums — “Kultūras nozares nozīme Latvijas tautsaimniecībā un ES struktūrfondu finansējums kultūrai”. Pētījums balstīts “uz struktūrfondu izmantošanu regulējošo un kultūrpolitiku nosakošo dokumentu analīzi, iepriekš veiktu pētījumu un tematikai atbilstošu finanšu atskaišu datiem, kā arī 25 daļēji strukturētām intervijām un vienu fokusgrupu diskusiju.” Pētījuma rezultātā izstrādāti ieteikumi kultūrpolitikas plānošanas un ieviešanas, statistikas un struktūrfondu plānošanas un ieviešanas jomā.

2008. gadā BICEPS īstenotais pētījums “Radošo industriju izpēte: statistikas datu aktualizācija” cita starpā aktualizēja statistiku par nodarbinātību radošās industrijas daļā — vizuālās mākslas jomā.³²

Nākamais pētījums — Ziņojums “Latvijas radošo industriju darbība un priekšnoteikumi nozares mērķtiecīgai attīstībai” — veikts 2013. gadā. Tā autori izmantoja vairākas pētījuma metodes: par pētāmo jautājumu pieejamās literatūras analīzi (angļu valodā saukta par “*office research*”), statistikas

datu apkopošanu un sekundāro analīzi, uzņēmēju viedokļu kvantitatīvo analīzi, kā arī ekspertu un uzņēmēju diskusijas. 2013. gada pētījumā mākslinieku darbība (NACE 2. red. kods 9001) un mākslinieciskā jaunrade (NACE 2. red. kods 9003) iekļautas radošo industriju definīcijā kā atsevišķas nozares.³³ Pētījumā nodalītas radošās industrijas nozares un ar to saistītās nozares, kas neietilpst radošajā industrijā, bet rada pievienoto vērtību saistībā ar to (piemēram, viesmīlības nozarē pievienoto vērtību rada kultūras tūristi, kas apmetas viesnīcās). Apkopotā statistika iezīmēja pieaugumu radošās industrijas uzņēmējdarbībā.³⁴

Visi iepriekš minētie radošās industrijas pētījumi Latvijā bija publiskās pārvaldes institūciju pasūtījumi. Pētījumos analizēts kultūras un radošo nozaru ieguldījums tautsaimniecībā un iezīmēta saistība starp kultūras un radošajām industrijām un ekonomikas izaugsmi, tomēr pētniekiem nav bijis uzdevums pievērsties radošo industriju cilvēkresursu, reģionālajiem un urbānajiem kontekstiem.

Apkopojot radošās industrijas pētījumu analīzi, var secināt, ka radošās industrijas pētniecību Latvijā var iedalīt divos posmos. Līdz 2006. gadam, kad tika nostiprināta radošās industrijas definīcija, pētniecību raksturoja sektorāla pieeja. Posmu var salīdzināt ar Taivānas universitātes pētnieku identificēto kultūras un radošo industriju pētniecības I fāzi, kurā pētnieki apskata saistību starp kultūras un radošajām industrijām un ekonomikas izaugsmi. Otrā posma ietvaros (pēc 2006. gada) dažādos avotos pētījumu objekts ir gan radošā industrija, gan kultūras industrija un nodarbinātība radošajā sektorā, tomēr diskusija par cilvēkresursiem un nodarbinātības apstākļiem radošajā industrijā, vai "radošajām šķirām" Latvijā neveidojās. Tai nebija publiskās pārvaldes pasūtījuma un līdz ar to arī pētnieki nepievērsās radošo pilsētu vai radošo reģionu veidošanas jautājumiem, paliekot tikai radošās industrijas ekonomiskās ietekmes izvērtējuma ietvaros.

Radošās industrijas politika Latvijā

Latvijas normatīvajos dokumentos radošās industrijas jēdziens parādījās salīdzinoši vēlu, tomēr Latvija ir starp pirmajām valstīm, kas politikas dokumentos pievērsās radošajai industrijai. 1995. gada plānošanas dokumentā "Pamatnostādnes par Latvijas valsts kultūrpolitiku" lietoti termini "kultūras industrija", "kultūrindustrija".³⁵ 1998. gadā, izstrādājot Latvijas Nacionālajā ziņojumā Eiropas Padomei nodaļu par Latvijas kultūrsituācijas attīstību, ziņojuma autori bija izmantojuši terminus "kultūras industrijas", "radošā industrija".³⁶ Pirmā lielā Latvijas kultūras nozaru atbalsta programma — "Nacionālā programma "Kultūra"" bija spēkā no 2000. līdz 2005. gadam, tai sekoja otrā programma (no 2006. līdz 2010. gadam). Abās programmās bija izmantoti jēdzieni "kultūrindustrija" un "kultūras industrija".³⁷ KM, aprakstot Latvijas kultūrpolitikas Nacionālās programmas "Kultūra 2000–2010", terminu "industrija" izmantoja, apzīmējot "tūrisma industrijas" un kultūras mīļdarbi.³⁸ Eiropas Savienības programmā "Kultūra 2000" (*Culture 2000*), kura noteica Eiropas Savienības kultūrpolitiku laikā, kad Latvija pievienojās Eiropas Savienībai, vēl izmantoja terminu "kultūras industrijas".³⁹ Termins "radošā industrija" oficiālajos Eiropas Savienības tekstos parādījās līdz ar programmas "Kultūra 2000" izvērtējumu, kura ietvaros minēts, ka dažādas Eiropas Savienības iniciatīvas un programmas veido atšķirīgu kultūras, kā arī uzņēmējdarbības un radošās industrijas redzējumu.⁴⁰ "Kultūra 2000" izvērtējums radīja pamatu, lai radošā industrija iegūtu paliekošu vietu turpmākajās Radošās Eiropas iniciatīvās un programmās pēc 2006. gada, ietekmējot arī Latvijas kultūrpolitikas formulējumus.

Par pirmo nozīmīgāko kultūrpolitikas tekstu, kurā izmantots radošās industrijas jēdziens, var uzskatīt "Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006.–2015. gadam. Nacionāla valsts", kurā akcentēts, ka: "Nav pietiekami

apzināts un pētīts kultūras sociālekonomiskais potenciāls, nav izveidota valsts politika radošās industrijas attīstības veicināšanai.”⁴¹ No radošās industrijas kā noteikta ideoloģiskā diskursa viedokļa ir intriģējoši, ka vadlīnijās, līdzīgi kā 1995. gada plānošanas dokumentā “Pamatnostādnes par Latvijas valsts kultūrpolitiku” uzsvērts, ka kultūrpolitikas uzdevums ir “pretsvarā globālā tirgus spiedienam stiprināt nacionālo kultūras tirgu un radošo industriju”⁴², radot nacionālo radošo industriju kā līdzekli, ar kuru pretoties globalizācijas procesiem un kultūras industrijas transnacionālajām korporācijām.⁴³ Šādā griezumā radošā industrija tradicionāli nav vērtēta. Vienīgajā pētījumā, kurā pieminēta globalizācijas ietekme Austrumeiropas un Centrāleiropas radošajā industrijā, globalizācija interpretēta pilnīgi pretēji — kā radošās industrijas vides pārveidošanas nepieciešamība.⁴⁴ “Valsts kultūrpolitikas vadlīnijās 2006.–2015. gadam. Nacionāla valsts” nav norādīts radošās industrijas definīcijas avots, tomēr definīcijā ir viegli saskatīt līdzību ar radošo industriju definīciju, kuru 1998. gadā Lielbritānijā izstrādāja Informācijas tehnoloģiju, kultūras, mediju un sporta departaments (*Department for Digital, Culture, Media and Sport, DCMS*).⁴⁵

Latvijas Nacionālās attīstības plānā (NAP) 2007.–2013. gadam radošās industrijas attīstība uzlūkota tikai sociāli ekonomiskās ietekmes aspektā. Radošo industriju nepieciešams attīstīt, lai “efektīvi izmantotu Latvijas radošos un kultūrvides resursus, paugstinātu pastāvošo radošo nozaru darba produktivitāti, paplašinātu un dažādotu radošu cilvēku ekonomiskās darbības formas, pārvēršot cilvēku radošo potenciālu ekonomiskos ieguvumos”.⁴⁶ NAP 2007.–2013. gadam arī sniegts pirmais radošo industriju skaidrojums, kuru var uzskatīt par normatīvu: “Radošās industrijas — industrijas, kuru izcelsme balstās indivīda radošajā darbībā, prasmēs un talantā un kurām, izveidojot un izmantojot intelektuālo īpašumu, ir potenciāls celt labklājību un radīt darba vietas.

Tās aptver arhitektūru, reklāmu, mākslas un kultūras industrijas, dizainu (ieskaitot modi, grafisko dizainu un lietišķo mākslu), filmu, datorspēles un interaktīvās programmatūras, mūziku, jaunos medijus, izdevējdarbību, radio un televīziju u.c. Radošo industriju produktu ražošana ir sarežģīts process, kura ietvaros, sadarbojoties publiskajam, privātajam un nevalstiskajam sektoram, mijiedarbojas idejas radīšana, īstenošana un publiskošana.”⁴⁷ Tiesa, radošās industrijas terminoloģiskais apzīmējums joprojām bija elastīgs. Radošās industrijas nozaru iekļāvumu centās definēt arī agrāk, bet, nozaru izkārtojums mainījās, un tikai NAP 2007.–2013. gadam definētais iekļāvums veidoja pamatu turpmāk lietotajam radošās industrijas nozaru struktūrējumam.

Latvijas attīstības plānošanas dokumentā “Latvijas ilgspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam” lietoti termini “radošā industrija”, “kultūras un radošā industrija” un arī “kultūras industrija”,⁴⁸ un ir ieviesti jauni jēdzieni — “radošā domāšana”⁴⁹ un “radošā ekonomika”.⁵⁰ NAP 2014.–2020. gadam vairāk kā iepriekš ir izcelta radošās industrijas ekonomiskā vērtība: komercializējama intelektuālais kapitāls un radošās industrijas ekonomiskais potenciāls.⁵¹ “Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam “Radošā Latvija”” konkurētspējīga radošā industrija ir minēta kā kultūrpolitikas virsmērķa daļa, savukārt tā sasniegšanai ir noteikta atsevišķa, trešā prioritāte — “konkurētspējīgas kultūras un radošās industrijas”.⁵²

2018. gadā pirmo reizi Latvijas zinātnes un pētniecības politikas vēsturē radošo industriju iekļāva Latvijas zinātņu nozaru un apakšnozaru klasifikatorā. Klasifikatora 6.5. punktā norādītās zinātņu nozares ir: “citas humanitārās un mākslas zinātnes, tai skaitā radošās industrijas zinātnes”.⁵³ Klasifikators izstrādāts, balstoties Fraskati rokasgrāmatas (*Frascati Manual*) 2015. gada redakcijā, kas ir viens no nozīmīgākajiem datu vākšanas un apstrādes metodoloģijas piemēriem OECD

valstīm zinātnē un eksperimentālajā attīstībā, taču radošās industrijas zinātne tajā nav minēta.⁵⁴ Tas, ka Latvijā radošā industrija ir definēta kā specifiska pētniecības apakšnozare humanitāro un mākslas zinātņu nozarē, apliecina tās nozīmes atzišanu. Tomēr, veidojot Latvijas Viedās specializācijas stratēģiju RIS3, tās netika iekļautas nozaru klāstā, kurām būtu jāsekmē Latvijas tautsaimniecības attīstība. Kultūras un radošās industrijas neiekļaušana norāda, ka politikas veidotāji nenovērtē pietiekami augstu šo nozaru nozīmi sabiedrības radošuma un inovācijas kultūras attīstībai, kultūras un radošo industriju uzlūkojot tikai kā vēl vienu ekonomikas sektoru. Arī jaunajā Nacionālās attīstības plānā 2021.–2027. gadam radošai industrijai ir atvēlēta tikai epizodiska loma, atsaucoties vien uz 2018. gada EK paziņojumā minētajiem datiem un vispārīgi norādot, ka tās pievieno vērtību arī citām tautsaimniecības nozarēm, stimulē inovāciju un paaugstina nozaru eksportspēju. Ambiciozu kultūras un radošās industrijas politikas mērķu trūkums Nacionālās attīstības plānā 2021.–2027. gadam un tas, ka kultūras un radošā industrija netika iekļautas Viedās specializācijas RIS3 jomās, ļauj secināt, ka līdz 2027. gadam radošās industrijas un ekonomikas saistību Latvijā raksturo viens no diviem Džeisona Pota un Stjuarta Kanigama modeļiem — labklājības vai sacensības modelis. Citiem vārdiem, vai nu kultūra un radošā industrija patērēs vairāk resursu, nekā tā rada, to pamatojot ar kultūras būtisko ieguldījumu sabiedrībā, vai arī radošā industrija būs tikai viena no nozarēm, kas konkurēs ar citām Latvijas tautsaimniecības nozarēm.

Secinājumi

Radošās industrijas pētniecību Latvijā var iedalīt divos laikposmos. Pirmajā laikposmā no 1997. gada līdz 2006. gadam pētnieki identificēja kultūras un radošo industriju, tās lomu un ekonomisko ietekmi. Šo laikposmu var salīdzināt ar Taivānas universitātes pēt-

nieku identificēto kultūras un radošās industrijas pētniecības pirmo fāzi. 2006. gadā tika nostiprināta radošās industrijas definīcija. Pētījumi tika koncentrēti atsevišķu radošo industriju aspektu izpētei, tai skaitā nodarbinātībai radošajā sektorā, tomēr diskusija par cilvēkresursiem un nodarbinātības apstākļiem radošajā industrijā, vai “radošajām šķīrām” Latvijā neveidojās. Pētnieki nepievērsās radošo pilsētu vai radošo reģionu veidošanas jautājumiem, paliekot tikai radošās industrijas ekonomiskās ietekmes interpretācijas ietvaros. Tā kā visi būtiskākie radošās industrijas pētījumi Latvijā bija publiskās pārvaldes institūciju pasūtījumi, tad var pieņemt, ka šādu pētījumu trūkumu noteica publiskās pārvaldes pozīcija.

Analizējot radošās industrijas politiku Latvijā, ir jāsecina, ka izpratne par kultūras un radošās industrijas lomu un nozīmi ir tikai variējusi Džeisona Pota un Stjuarta Kanigama formulēto labklājības un sacensības modeļu ietvaros. Radošā industrija Latvijas politikas plānošanas dokumentos nav aplūkota kā ekonomiskās izaugsmes instruments, kas atbilstu izaugsmes modelim, vai arī kā inovāciju kultūras instruments, kas atbilstu inovācijas modelim.

Pētījumu trūkums radošās industrijas cilvēkresursu un reģionālās attīstības jomās ir radījis lielāko Latvijas kultūras un radošās industrijas attīstības risku. Radošās industrijas cilvēkresursu un reģionālās attīstības jautājumu ignorēšana ir noteikusi to, ka Latvijā radošo industriju politikā labklājības vai sacensības radošās industrijas un ekonomikas attiecību scenāriju modelis dominēs arī tuvākajos septiņos gados.

Tāpēc radošās industrijas pētniekiem, kā arī Latvijas institūcijām, kas veido kultūrpolitiku, zinātnes un inovācijas politiku, ir nepieciešams pasūtīt vai rast citus finansēšanas mehānismus pētījumiem radošās industrijas jomā, pievēršot uzmanību kultūras un radošās industrijas cilvēkresursu un reģionālās attīstības jautājumiem, stiprinot ciešu sadarbību ar ekonomikas jomas pētniekiem,

attīstības teorētiķiem un radošo nozaru profesionāļiem radošās industrijas stratēģiskai pētniecībai un attīstībai.

Avoti un piezīmes

- 1 Hausmann A., Heinze A. Entrepreneurship in the Cultural and Creative Industries: Insight from the Emergent Field. *A Journal of Entrepreneurship in the Arts*, 2016, 5 (2): 7–22.
- 2 Moore I. Cultural and Creative Industries concept — a historical perspective. *Procedia — Social and Behavioral Sciences*, 2014, 110: 738–746.
- 3 ESSnet-CULTURE. European Statistical System Network on Culture. Final Report. Luxembourg (LU), September 2012. <https://ec.europa.eu/eurostat/cros/system/files/ESSnet%20Culture%20Final%20report.pdf>. Sk. 12.08.2020.
- 4 Cho L. T. R., Liu S. J., Hsiu-Ching Ho M. What are the concerns? Looking back on 15 years of research in cultural and creative industries. *International Journal of Cultural Policy*, 2016, 1–20.
- 5 Ibid., 15.–16. lpp.
- 6 Ibid., 11.–12. lpp.
- 7 Ibid., 12.–13. lpp.
- 8 Ibid., 13. lpp.
- 9 Ibid., 13.–14. lpp.
- 10 Ibid., 14.–15. lpp.
- 11 Florida R. *Cities and the Creative Class*. Revisited: Revised and Expanded. United Kingdom, Hachette UK, 2014, 512 p. (39–40).
- 12 Ibid., p. 40.
- 13 Florida R. *Cities and the Creative Class*. United Kingdom, Psychology Press, 2005, 198 p. (37).
- 14 Laundry C. *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators*. United Kingdom; Earthscan, 2012, 350 p. (239–240).
- 15 Potts J., Cunningham S. Four models of the creative industries. *International Journal of Cultural Policy*, 2008, 14 (3): 233–247.
- 16 Ibid., 235–236.
- 17 Ibid., 236–237.
- 18 Ibid., 237–238.
- 19 Ibid., 238–239.
- 20 Ibid., 242–243.
- 21 Noteikumi par Latvijas zinātnes nozarēm un apakšnozarēm. LR Ministru kabineta noteikumi Nr. 49, pieņemti 2018. g. 23. janv., stājas spēkā 2018. g. 26. janv. <https://likumi.lv/ta/id/296661-noteikumi-par-latvijas-zinatnes-nozareem-un-apakšnozareem>. Sk. 2020. g. 4. aug.
- 22 European Commission. Supporting cultural and creative sectors and CCI. https://ec.europa.eu/culture/policy/cultural-creative-industries_en. Sk. 2019. g. 25. okt.
- 23 Kultūras un radošo industriju definīcija. LR Kultūras ministrija. <https://www.km.gov.lv/lv/kultura/radosas-industrijas/kulturas-un-radoso-industriju-definicija>. Sk. 2020. g. 16. janv.
- 24 Kultūras sektora tautsaimnieciskais nozīmīgums. BO SIA ZA Ekonomikas institūts, 1998. 12.–18. lpp.
- 25 Ibid., 18.–36. lpp.
- 26 Ibid., 45. lpp.
- 27 Kultūras sektora tautsaimnieciskais nozīmīgums. BO SIA ZA Ekonomikas institūts, 1999.
- 28 Kultūras nozares ieguldījuma tautsaimnieciskā aprēķināšana (statistisko rādītāju pilveidošana). BO SIA ZA Ekonomikas institūts, 2003.
- 29 Autortiesību un ar tām saistīto nozaru ekonomiskais ieguldījums Latvijā. Jenčepingas Starptautiskā biznesa skola, Mediju menedžmenta un transformācijas centrs, Turku Ekonomikas un biznesa administrācijas skola, Biznesa izpētes un attīstības centrs, Media grupa. 2000.
- 30 *Design for Latvia*. Mollerup Designlab A/S, 2004.
- 31 *Dizains Latvijai*. Mollerup Designlab A/S, 2006.
- 32 Miķelsone A. *Radošo industriju izpēte; statistikas datu aktualizācija*. Rīga:

- Baltijas Starptautiskais Ekonomikas un politikas studiju centrs BICEPS, 2008, 8, 59 lpp.
- ³³ *Latvijas radošo industriju darbība un priekšnoteikumi nozares mērķtiecīgai attīstībai*. Ziņojums. Rīga: LR Kultūras ministrija, Personu apvienība "SIA "Baltijas konsultācijas", SIA "Konsorts", 2013, 208 lpp. (6).
- ³⁴ *Ibid.*, 10. lpp.
- ³⁵ Pamatnostādnes par Latvijas valsts kultūrpolitiku. LR Ministru kabinets. *Latvijas Vēstnesis*, (120), 1995. g. 11. aug. <https://www.vestnesis.lv/ta/id/36347>. Sk. 2020. g. 16. janv.
- ³⁶ Rozeniece A. Mēs visi Eiropā. Latvijas kultūra Eiropas svaru kausos. *Latvijas Vēstnesis*, 1998, 91/94 (1152/1155). <https://www.vestnesis.lv/ta/id/47608>. Sk. 2019. g. 25. okt.
- ³⁷ Nacionālā programma "Kultūra" 2000.–2010, 2000. <https://www.vestnesis.lv/ta/id/788>. Sk. 2020. g. 16. janv.
- ³⁸ *Nacionālā programma "Kultūra" 2000. – 2010*. Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2001, 182 lpp. (60).
- ³⁹ Culture 2000. European Parliament, 2000. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A129006>. Sk. 2019. g. 25. okt.
- ⁴⁰ ECOTEC. *Final External Evaluation of the Culture 2000 programme (2000–2006) — Framework Contract on Evaluation, Impact Assessment and Related Services*. A Final Report for the Directorate General Education and Culture of the European Commission. United Kingdom: Priestley House, 2008, 129 p. (30).
- ⁴¹ *Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006.–2015. gadam*. Nacionāla valsts. Ilgtermiņa politikas pamatnostādnes. Rīga: LR Kultūras ministrija, apgāds "Mantojums", 2006, 104 lpp. (17).
- ⁴² *Ibid.*, 8. lpp.
- ⁴³ *Ibid.*, 7.–8. lpp.
- ⁴⁴ Mitkus T., Nedzinskaitė-Mitkė V. *The impact of globalization to creative industries: the analysis of film industries of Central and Eastern Europe*. Lithuania: Vilnius Gediminas Technical University, Press Technika, 2015, 9 (1): 64–74.
- ⁴⁵ The Creative Industries Mapping Documents. Foreword. Background. Department for Digital, Culture, Media and Sport (DCMS), 2001, 5 p. <https://www.gov.uk/government/publications/creative-industries-mapping-documents-2001>. Sk. 2019. g. 25. okt.
- ⁴⁶ Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2007.–2013. LR Ministru kabinets. *Latvijas Vēstnesis*, 2006, 34 (12).
- ⁴⁷ *Ibid.*, 32. lpp.
- ⁴⁸ *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam*. LR Saeima. Rīga: Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, 2010, 100 lpp. (14).
- ⁴⁹ *Ibid.*, 41. lpp.
- ⁵⁰ *Ibid.*, 7. lpp.
- ⁵¹ *Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020*. Rīcības virziens "Dabas un kultūras kapitāla ilgtspējīga apsaimniekošana". LR Ministru kabinets, Pārresoru koordinācijas centrs. Rīga: Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, 2012, 68 lpp. (63).
- ⁵² *Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam "Radošā Latvija"*. LR Ministru kabinets, LR Kultūras ministrija. Rīga: LR Kultūras ministrija, 2014, 108 lpp. (14).
- ⁵³ Noteikumi par Latvijas zinātnes nozarēm un apakšnozarēm. LR Ministru kabinets. *Latvijas Vēstnesis*, 2018, 18 (6104): 1–12 (10).
- ⁵⁴ Frascati Manual. Guidelines for Collecting and Reporting Data on Research and Experimental Development. OECD, 2015, p. 59. https://read.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/frascati-manual-2015_9789264239012-en#page1. Sk. 2019. g. 25. okt.

Par autori

Mag. art. Linda Teikmane, Latvijas Mākslas akadēmijas doktorante (LMA). Viņas zinātniskās intereses ietver augstākās izglītības kvalitātes novērtēšanu, LMA absolventu darba gaitu un radošās industrijas pētniecību 21. gadsimtā.

About the Author

Mag. art. Linda Teikmane, doctoral student of the Art Academy of Latvia (AAL). Research interests include: evaluation of the quality of higher education, the work process of graduate students of the AAL, and studies of creative industry in the 21st century.

STUDIES AND POLICY OF CREATIVE INDUSTRY IN LATVIA

Linda Teikmane

linda.teikmane@lma.lv

Summary

Key words: *creative industry, studies of creative industry, policy of creative industry, creative towns*

Evaluation of creative industry studies and policy in Latvia is a part of a more extensive research on social economic influence of art and culture, which is being implemented at the Art Academy of Latvia. The notion of creative industry in Latvia has been mentioned intensively for already more than twelve years. Researchers have addressed this theme within the framework of fundamental and applied studies. During this period, a considerable amount of publications, studies and policy documents have been accumulated. However, there is still a lack of a summarising overview of research that would allow making conclusions about what approaches dominate in creative industry studies carried out in Latvia and how the choice of approaches has affected the policy of Latvian creative industry. Within the aspect of research approaches, investigation of the history of creative industry has been touched only partly, merely highlighting the research methodology and the applied instruments of analysis in the present studies. In the studies of creative industry usually research methods are applied that are taken over from economics or other branches, but still it is required that they are adjusted exactly to the peculiar characteristics of the branch. It is necessary to make a critical evaluation whether the research approaches having been used until now reflect to full extent the situation in creative industry and can serve as a basis for further guidance of the policy of creative industry and improvement of future processes.